

ISSN 2786-4731 (Print)
ISSN 2786-474X (Online)

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний аграрно-економічний університет

Таврійський науковий вісник

Публічне управління та адміністрування

Випуск 4

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

ISSN 2786-4731 (Print)

ISSN 2786-474X (Online)

*Рекомендовано до друку вченою радою Херсонського державного аграрно-економічного університету
(протокол № 2 від 06.10.2023 року)*

Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування / Херсонський державний аграрно-економічний університет. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 4. 34 с.

Журнал включений до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 24812-14752P від 12.04.2021 року.

На підставі Наказу Міністерства освіти і науки України від 27.09.2021 № 1017 (додаток 3)
журнал внесений до переліку фахових видань України в категорії «Б»
(спеціальність 281 – Публічне управління та адміністрування).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний сайт журналу: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public>

Редакційна колегія:

Потравка Лариса Олександрівна – завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор (головний редактор)

Вольська Олена Михайлівна – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, доцент

Гарафоновна Ольга Іванівна – професор кафедри менеджменту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, професор

Дурман Олена Леонідівна – доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, кандидат наук з державного управління

Карташова Ольга Григорівна – доцент кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, кандидат економічних наук

Кирилов Юрій Євгенович – професор кафедри публічного управління та адміністрування Херсонського державного аграрно-економічного університету, доктор економічних наук, професор

Монастирський Григорій Леонардович – професор кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Західноукраїнського національного університету, доктор економічних наук, професор

Пугач Андрій Миколайович – завідувач кафедри менеджменту, публічного управління та адміністрування Дніпровського державного аграрно-економічного університету, доктор наук з державного управління, професор

Храпкіна Валентина Валентинівна – професор кафедри маркетингу та управління бізнесом Національного університету «Києво-Могилянська академія», доктор економічних наук, професор

Kryk Barbara – Doctor of Economics, Professor, Professor University of Szczecin (Poland)

Smalskys Vainius – Doctor of Social Sciences, Professor, Institute of Public Administration, Mykolas Romeris University (Lithuania)

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.1>

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПЛИВУ КОРУПЦІЇ

Дика О. С. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0002-4195-5124

Наумчук К. М. – доктор філософії, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0002-4195-5124

Тростенюк Т. М. – доктор філософії, доцент, доцент кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»
ORCID: 0000-0001-7130-7454

Багато праць присвячено причинам та передумовам розвитку корупції в Україні та світі. Більшість науковців схильні до того, що існування такого негативного явища пов'язане з рівнем життя населення та їх соціальним статусом. Представники економічного підходу вивчення причин та умов появи корупції схильні до тієї думки, що незважаючи на соціальний статус схильність особи до матеріального збагачення, її інтерес та бажання від всього отримувати ренту – це і є причина укорінення цього руйнівного явища.

Становлення України як сильної, незалежної, правової, демократичної та соціально-орієнтованої держави перебувало під впливом значної кількості явищ позитивного та негативного характеру, які значною мірою впливали і досі впливають на суспільно-політичні процеси. Постійні загрози, тиск та війна вплинули на нашу територіальну, культурну, етнічну, економічну, демократичну та соціальні складові. Саме тому, стаття присвячена висвітленню негативного впливу корупції як загрози економічній безпеці України. В процесі дослідження проаналізовано основні підходи до оцінки рівня корупції, вказано на важливість врахування міжнародних індексів для розробки і реалізації комплексу заходів які впливатимуть на попередження, виявлення та припинення корупційних правопорушень різного характеру.

Також, зазначено, що враховуючи всі події, з якими зіткнулась наша країна в умовах повномасштабного вторгнення вплинуло на необхідність реформування системи забезпечення національної, в тому числі економічної безпеки. Адже сучасна українська держава перебуває в умовах, у яких питанням захисту критичної інфраструктури та мінімізації корумпованості усіх державних установ та організацій має перебувати на першому плані.

Ключові слова: антикорупційна політика, держава, державне управління, корупція, економічна безпека, індекс сприйняття корупції.

Dyka O. S., Naumchuk K. M., Trosteniuk T. M. Economic security of Ukraine under the influence of corruption

Many works are devoted to the reasons and prerequisites for the development of corruption in Ukraine and the world. The majority of scientists are inclined to the fact that the existence of such a negative phenomenon is related to the standard of living of the population and their social status. Representatives of the economic approach to the study of the causes and conditions of the appearance of corruption are inclined to the opinion that, despite the social status, a person's inclination to material enrichment, his interest and desire to receive rent from everything is the reason for the rooting of this destructive phenomenon.

The formation of Ukraine as a strong, independent, legal, democratic and socially-oriented state was influenced by a significant number of positive and negative phenomena that significantly influenced and still influence socio-political processes. Constant threats, pressure and war have

affected our territorial, cultural, ethnic, economic, democratic and social components. That is why the article is devoted to highlighting the negative impact of corruption as a threat to the economic security of Ukraine. In the course of the research, the main approaches to assessing the level of corruption were analyzed, the importance of taking into account international indices for the development and implementation of a set of measures that will affect the prevention, detection and termination of various types of corruption offenses was pointed out.

Also, it is stated that taking into account all the events that our country faced in the conditions of a full-scale invasion influenced the need to reform the system of ensuring national, including economic, security. After all, the modern Ukrainian state is in conditions in which the protection of critical infrastructure and the minimization of corruption of all state institutions and organizations should be at the forefront.

Key words: *anti-corruption policy, state, public administration, corruption, economic security, corruption perception index.*

Постановка проблеми. Перехід економіки в тінь та корупція мають вплив на економічну та соціально-політичну сферу нашої країни. Під час вивчення історичних передумов становлення та розвитку корупції, було помічено, що її вплив на суспільне життя поступово посилювався. Дослідження причин довготривалих конфліктів і воєн з історичної точки зору, схилиє нас до думки, що значна їх кількість виникала та продовжує виникати між тими державами, правителі яких узурпували владу і використовували всі можливі переваги корупційної системи задля продовження терміну перебування на зайнятій посаді. Однією з причин початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України стало бажання президента країни-агресора зберегти при владі свій корумпований режим та знизити темпи нашого євроінтеграційного курсу. Саме євроінтеграційна спрямованість України та всі зусилля виведення економіки з тіньового сектору, зменшення частки корумпованого бізнесу є запорукою сталості економічної та національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження впливу корупції на економічну безпеку країни, а також пошук шляхів її мінімізації шляхом впровадження нових реформ та адаптації зарубіжного антикорупційного досвіду в українські реалії неодноразово були розглянуті багатьма Українськими вченими. Зокрема, у своїх роботах цьому питанню приділяли увагу такі дослідники, як Балуев Б., Береза О., Драган І., Клименко Д., Мельни М., Нонік В., Невмержицький Є., Руснак О. та інші. Втім, незважаючи на значний науковий інтерес до окресленої проблеми, питання впливу корупції на економічну безпеку країни залишається недостатньо вивченим.

Метою написання статті є аналіз основних показників які дозволяють встановити вплив корупції на економічну безпеку країни.

Виклад основного матеріалу. Вже не один рік поспіль, незважаючи на повномасштабне вторгнення українська громадськість намагається все більше уваги приділяти проблемі подолання корупції в усіх сферах життєдіяльності. Корупція стала чинником, який реально загрожує економічній безпеці, демократичному розвитку держави та суспільства, конституційному ладу України. Проблема подолання впливу цього явища обумовлюється складністю самого процесу та політичною обумовленістю. Окрім того, корупційне середовище здатне до високої самоорганізації і самозбереження. У багатьох суспільствах і в Україні, в тому числі, виникає звикання до корупційних проявів, як до чогось буденного, звичного.

Так, масштаби сучасної української корупції, в тому числі тіньової економічної діяльності, вражають своїм розмахом. Частина дослідників даної проблеми навіть стверджує, що реальні обсяги тіньової економічної діяльності можуть перевищувати обсяги легальної економіки [4, с. 85].

При дослідженні будь якого питання необхідно звертатись до теоретичної сторони проблеми, в нашому випадку, слід зауважити, що корупція – складний соціальний феномен, який має глибоко системний характер. Саме через системність цього явища проблема корупції вивчається практично всіма представниками гуманітарних наук, у тому числі представниками науки державного управління.

Враховуючи вищезазначене, сьогодні оцінка рівня корупції проводиться на основі трьох підходів:

- із застосуванням математичних методів;
- шляхом обробки даних соціологічних досліджень;
- співвідношення рейтингів корупції із суб'єктивними й об'єктивними факторами, що характеризують різні сфери суспільно-економічного життя і є потенційно визначальними для виникнення корупції.

Міжнародна організація Transparency International (ТІ) проводить щорічні дослідження індексу сприйняття корупції, який розраховується на основі 13 показників. Індекс сприйняття корупції (ІСК) охоплює оцінки, надані підприємцями, вченими та аналітиками з ризиків щодо зловживання владою посадовцями з метою отримання особистої вигоди [2]. Джерела, якими користується ТІ, не розрізняють адміністративну й політичну корупцію. Ретроспективний аналіз засвідчує стабільно низькі позиції нашої країни у рейтингу Transparency International [2].

В цілому погоджуємося з твердженням вчених, адже корупція це проблема не лише однієї країни це проблема міжнародних відносин, яка проникає, пронизує всі сфери та ставить під загрозу налагодження міждержавного діалогу а в деяких аспектах навіть територіальну цілісність та існування держави в цілому.

Таким чином, можна висунути наступну гіпотезу – корупція може приникати у всі сфери суспільного життя та є джерелом сукупності ризиків в економічній, соціальній, політичній та правовій системах, наслідками, яких є низький рівень національної безпеки певної країни та може спричинити небезпеку на регіональному та міжнародному рівнях [4].

Хоча й дана гіпотеза сформована на основі вивчення праць вчених, спробуємо її довести емпіричним шляхом. Зокрема, шляхом дослідження зв'язків між індексом сприйняття корупції та рейтингом найнебезпечніших країн світу аналіз, в даному контексті, варто проводити за двома напрямками:

– по-перше, встановлення залежності між рейтингами. Тобто, вплив корупції на місце певної країни в рейтингу найнебезпечніших країн світу. Це дасть можливість з'ясувати залежність між рейтингом країн за індексом сприйняття корупції та рейтингом найнебезпечніших країн світу. Зокрема, якщо займає певне місце в рейтингу сприйняття корупції то є ймовірність, що її місце в рейтингу найнебезпечніших країн світу є якщо не ідентичним то наближеним;

– по-друге, обґрунтування залежності між даними показниками в динаміці, тобто вплив зміни (збільшення або зменшення) показника корупції та зміну місця країни в рейтингу найнебезпечніших країн світу (нижче або вище). Такий напрям аналізу проведемо на прикладі України та інших країн Центральної та Східної Європи, які мають або мали однакові стартові умови для розвитку.

Для свого дослідження ми взяли оновлені дані глобального індексу миру та індексу сприйняття корупції та відобразили рейтинг в таблиці 1.

За результатами представленими в таблиці можемо спостерігати, що показник рівня миру є оберненим до показника індексу сприйняття корупції. Той час, як перший визначається від меншого до більшого, то останній від більшого до меншого. В свою чергу, ранжування країн таким способом дозволило нам об'єктивно

відобразити сучасні реалії кожної з дослідженої країни, що дало можливість згрупувати нам країни в наступні групи:

- дуже високий рівень безпеки (14 країн, серед країн Центральної та Східної Європи є Словенія),
- високий рівень (38 країн, серед країн Центральної та Східної Європи є Румунія, Болгарія, Польща, Угорщина, Молдова та Словаччина),
- середній рівень (61 країна, серед країн ЦСЄ є Косово, Грузія та Білорусь),
- низький рівень (23 країни),
- дуже низький рівень (12 країн, серед країн ЦСЄ є Україна).

До складу країн з дуже високим рівнем безпеки увійшли країни, які отримали індекс рівня безпеки на рівні від 1,124 (Ісландія) до 1,450 (Хорватія). Серед найрозвиненіших країн світу в даній групі опинилися: Японія (9 місце – 1,336), Канада (11 місце – 1,350).

Якщо досить уважно розглянути табличні дані, можемо спостерігати певні характерні риси притаманні найрозвинутішим країнам, а саме чим нижчий індекс безпеки країни та чим вищий індекс сприйняття корупції, відповідно й рівень економічного розвитку країни буде високим. Це зумовлено тим, що постійний взаємозв'язок між обраними показниками тягне за собою зміни в загальному становищі країни в міжнародних економічних та інших відносинах та створює певний рівень довіри.

Щодо 2023 р. то варто зазначити, що глобальний індекс миру є нижчим порівняно з попередніми роками. Для України є характерним те, що в результаті повномасштабного вторгнення, ми перейшли з групи країн з низьким рівнем безпеки в групу з дуже низьким, що впливає на наш економічний потенціал.

Враховуючи результати вищезазначеного дослідження, варто виокремити причини високого рівня корупції в державі, зокрема:

- існування формальних та неформальних корумпованих суспільних відносин на усіх рівнях;
- низький рівень розвитку інклюзивних інститутів;
- злиття бізнесу та влади;
- недостатній рівень розвитку демократичних інститутів ;
- недостатня освіченість громадян щодо суспільної нетерпимості корупції;
- переважання родового ладу в організації соціально-економічних відносин;
- високий ступінь бюрократизації державного та громадського управління.

Отже, питання активізації антикорупційної боротьби що вплине на вихід економічного сегменту з тіні є надзвичайно важливим етапом становлення національної безпеки в сучасних умовах, що впливатиме не лише на якість життя населення але й підвищуватиме нашу конкурентоспроможність.

Оскільки для кожної країни важливим є стан інвестиційного клімату, який відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави. Така важливість пов'язано з тим, що інвестиції, особливо іноземні, є не лише механізмом розвитку, а й методами регулювання економічних відносин через рух капіталу, адже без ринкових відносин достатньо складно підвищувати потенціал країни. В цьому контексті іноземні інвестиції дуже чутливі до корупції. Зростання рівня корупції значно скорочує обсяги прямих іноземних інвестицій, які є основним джерелом отримання необхідних фінансових ресурсів та новітніх конкурентоспроможних технологій.

Ранжування країн за глобальним індексом миру(GPI) 2022р. до індексу сприйняття корупції (CPI) 2023 р.

Рейтинг / Країна	GPI 2	GPI 3	Рейтинг / Країна	GPI 4	GPI 5	GPI 6	Рейтинг / Країна	GPI 7	GPI 8	GPI 9	Рейтинг / Країна	GPI 10	GPI 11	GPI 12
Рівень безпеки: Дуже високий														
1. Ісландія	1.124	77	5. Австрія	1.316	75	9. Японія	1.336	73	1.336	73	12. Чехія	1.379	56	
2. Данія	1.310	90	6. Сінгапур	1.332	83	10. Швейцарія	1.339	82	1.339	82	13. Фінляндія	1.399	87	
3. Ірландія	1.312	77	7. Португалія	1.333	62	11. Канада	1.350	74	1.350	74	14. Хорватія	1.450	50	
4. Н. Зеландія	1.313	87	8. Словенія	1.334	56									
Рівень безпеки: Високий														
15. Німеччина	1.456	79	27. Латвія	1.582	59	40. Албанія	1.745	36	1.745	36	52. Сенегал	1.827	43	
16. Нідерланди	1.490	80	28. Швеція	1.625	83	41. В'єтнам	1.745	42	1.745	42	53. Аргентина	1.837	38	
17. Бутан	1.496	68	29. Польща	1.634	55	42. Ботсвана	1.762	60	1.762	60	55. Марокко	1.846	26	
18. Угорщина	1.508	42	30. Болгарія	1.643	43	43. П.на. Корея	1.763	63	1.763	63	56. Намібія	1.859	49	
19. Малайзія	1.513	47	31. Румунія	1.649	46	44. Монголія	1.765	33	1.765	33	57. Молдова	1.873	39	
20. Бельгія	1.523	73	32. Іспанія	1.649	60	45. Чорногорія	1.772	45	1.772	45	58. Чилі	1.874	67	
21. Катар	1.524	58	33. Таївань	1.649	68	46. Лаос	1.779	31	1.779	31	59. Індія	1.888	34	
22. Австралія	1.542	75	34. Італія	1.662	56	47. Сьєра-Леоне	1.792	34	1.792	34	60. Греція	1.890	52	
23. Маврикій	1.546	50	35. Кувейт	1.669	42	48. Оман	1.794	44	1.794	44	61. Боснія і Герцеговина	1.892	47	
24. Норвегія	1.550	84	36. Литва	1.671	62	49. Тимор-Лешті	1.796	42	1.796	42	62. Йорданія	1.895	34	
25. Естонія	1.563	74	37. Об'єднане королівство	1.693	73	50. Уругвай	1.798	74	1.798	74	63. Замбія	1.898	33	
26. Словаччина	1.578	53	38. Півн. Македонія	1.713	40	51. Гана	1.799	43	1.799	43	64. Кіпр	1.904	52	
Рівень безпеки: Середній														
65. Сербія	1.921	36	80. Кувейт	2.009	45	96. Алжир	2.094	33	2.094	33	109. Есватіні	2.168	30	
66. Вірменія	1.929	46	81. Туніс	2.010	40	97. Еквадор	2.095	36	2.095	36	110. В'єтнам	2.177	43	
67. Франція	1.939	72	82. Еквадор	2.013	17	97. Панама-Нова Гвінея	2.095	30	2.095	30	111. Лесото	2.191	37	
68. Панама	1.942	36	83. Дом. рес-ка.	2.091	32	99. Куба	2.103	45	2.103	45	112. Респ. Конго	2.21	21	
68. Парагвай	1.942	28	84. Марокко	2.020	38	100. Туркменістан	2.107	19	2.107	19	114. Мавританія	2.228	30	
70. Гвінея	1.946	42	84. Алгола	2.020	33	101. Киргизька Респ.	2.110	27	2.110	27	115. Філіппіни	2.229	33	
70. Косово	1.946	41	86. Узбекистан	2.033	31	102. Таджикистан	2.114	24	2.114	24	116. Білорусь	2.248	39	
70. Ліберія	1.946	26	87. Гвінея-Бісау	2.045	21	103. Гватемала	2.114	24	2.114	24	117. Кенія	2.259	32	
73. Камбоджа	1.947	24	88. Руанда	2.051	51	103. Перу	2.13	36	2.13	36	118. Мозамбік	2.187	26	
74. Малаві	1.97	34	90. Кол. Л. Івуар	2.053	37	104. Іти	2.13	30	2.13	30	119. Сауд. Аравія	2.26	51	
75. ОАЕ	1.979	67	91. Таїланд	2.058	38	101. Сьєрра-Леоне	2.102	-	2.102	-	120. Гондурас	2.265	23	
76. Казахстан	1.98	36	92. Тайланд	2.061	-	106. Гаїана	2.134	40	2.134	40	121. Стітсет	2.267	30	
77. Ямайка	1.986	44	93. Таїланд	2.068	29	107. Шрі Ланка	2.136	36	2.136	36	122. Сальвадор	2.279	33	
78. Болівія	2.001	31	94. Грузія	2.071	56	104. Алжир	2.131	33	2.131	33	123. Нікарагуа	2.294	19	
79. Непал	2.006	34	95. Азербайджан	2.09	23	108. Бахрейн	2.145	44	2.145	44	124. Уганда	2.3	26	
Рівень безпеки: Низький														
127. Гвінея	2.39	25	133. Еритрея	2.505	22	140. Венесуела	2.693	14	2.693	14	147. Туреччина	2.8	36	
128. Бурунді	2.214	17	134. Палестина	2.538	-	140. Колумбія	2.693	39	2.693	39	147. Іран	2.8	25	
129. Гаїті	2.395	17	135. Ліван	2.581	24	142. Чад	2.323	19	2.323	19	149. Північна Корея	2.848	17	
130. Півд. Африка	2.405	43	136. Мексика	2.599	31	144. Нігерія	2.713	24	2.713	24	150. Буркіна Фасо	2.868	42	
131. США	2.448	69	137. Лівія	2.605	17	145. М'ялва	2.741	23	2.741	23	151. Ефіопія	2.872	38	
132. Бразилія	2.462	38	138. Нігер	2.625	32	146. Пакистан	2.745	27	2.745	27				
Рівень безпеки: Дуже низький														
152. ЦАР	2.934	24	155. Судан	3.023	22	158. Росія	3.142	28	3.142	28	161. Сирія	3.294	13	
153. Мали	2.963	28	156. Сомалі	3.036	12	159. Дем. Респ. Конго	3.214	20	3.214	20	162. Ємен	3.35	16	
154. Ірак	3.006	23	157. Україна	3.043	33	160. Пд. Судан	3.221	13	3.221	13	162. Афганістан	3.448	24	

Джерело: [2,7]

Висновки та пропозиції. Таким чином, вищезазначений матеріал підтверджує негативний вплив корупції який проявляється в уповільненні економічного зростання країни, зниженні економічної активності, збільшенні тіньової економіки, зниженні добробуту громадян, що в свою чергу впливає на зниження економічної безпеки держави. Було виокремлено, що основні причини високого рівня корумпованості залежать від глобального індексу миру, та підкріплюються корупційними відносинами державних структур, низьким рівнем демократичного розвитку, низьким рівнем культури серед населення та правовим свавіллям. Достатньо сильно впливає на поширення корупції факт російської агресії, що змушує громадян виходити з зони комфорту, забувати про загальноприйняті суспільні норми та впливає на вирішення завдань корупційним шляхом.

Враховуючи досить активні проєвропейські зусилля України, які поступово збільшуються, необхідно активно реформувати ті сфери суспільної діяльності, де наша держава має ряд ідентифікованих загроз. Таким чином можна переправити зусилля на найбільш серйозні загрози та попередити їх наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Декларація ООН про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях від 16.12.1996 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_369
2. Індеси сприйняття корупції – 2022. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>
3. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ : НАЗК, 2022. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf
4. Наумчук К.М. Механізм державної антикорупційної політики в забезпеченні економічної безпеки України: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії. Житомир, 2021. URL: https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Naumchuk.pdf
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
6. Соснін О. Про необхідність використання світового досвіду у боротьбі з корупцією у вітчизняній практиці. Віче. 2014. № 1–2. С. 16–18.
7. Global peace index 2023. URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf>

REFERENCES:

1. *Deklaratsiia OON pro borot'bu z koruptsiieiu i khabarnytstvom u mizhnarodnykh komertsijnykh operatsiiah* vid 16.12.1996 r. [UN Declaration on Combating Corruption and Bribery in International Commercial Transactions dated December 16, 1996] URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_369 [in Ukrainian].
2. *Indeksy spryjniattia koruptsii – 2022*. [Indices of perception of corruption – 2022] URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> [in Ukrainian].
3. *Koruptsiia v Ukraini 2021: rozuminnia, spryjniattia, poshyrenist' (2022). Zvit za rezul'tatamy opytuvannia naseleattia ta biznesu* [Corruption in Ukraine 2021: understanding, perception, prevalence. A report based on the results of a population and business survey]. Kyiv : NAZK. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final_.pdf [in Ukrainian].
4. Naumchuk, K.M. (2021) *Mekhanizm derzhavnoi antykoruptsijnoi polityky v zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Mechanism of state anti-corruption policy in ensuring economic security of Ukraine]: PhD dissertation. Zhytomyr, Ukraine. URL: https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Naumchuk.pdf [in Ukrainian].
5. *Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy* vid 14.10.2014 № 1700-VII [On

prevention of corruption: Law of Ukraine]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> [in Ukrainian].

6. Sosnin, O. (2014) Pro neobkhidnist' vykorystannia svitovoho dosvidu u borot'bi z koruptsiieiu u vitchyznianiij praktytsi [On the need to use world experience in the fight against corruption in domestic practice]. *Viche*, 1–2, p. 16–18. [in Ukrainian].

7. *Global peace index 2023*. URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf> [in English].

УДК 351:122/129

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.2>

РОЛЬ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Львів Т. В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри публічного управління та права Херсонського державного аграрно-економічного університету
ORCID: 0000-0002-1025-9329

Зміст і цілі держави полягають, передусім у тому, щоб сприяти матеріальному і духовному розвитку суспільства. Вкрай необхідно, для успішного досягнення цілей досліджувати внутрішній стан суспільства, зважати на проблеми, що його турбують, адже саме суспільство є справжнім і актуальним джерелом формування напрямку руху державного управління.

Обґрунтованість і дієвість цілей державного управління визначаються їх залежністю від певних ресурсів і забезпеченості ними. Особливе значення мають людські ресурси.

В даній статті ми розглянемо, як ресурс особистість, її ціннісну орієнтацію у процесі реформування державного управління.

Перехід до реальної демократії передбачає оновлення механізмів визначення мети в державному управлінні, надання їй елементів раціонального, об'єктивно детермінованого характеру.

Цілі визначаються через діяльність всієї політичної системи, і таким чином є суб'єктивним відбитком об'єктивного. Під об'єктивним мається на увазі, що цілі державного управління народжуються і мають народжуватись від потреб та інтересів людей, об'єднаних у державу.

В умовах сьогодення актуальною стає проблема світоглядної переоцінки цінностей суспільства в цілому, що не може не позначитися на формуванні ціннісних орієнтацій особистості зокрема. Це є взаємообумовлений процес, адже зміни на рівні світогляду індивідуальному, – мають своє продовження та вплив на життєдіяльність суспільства, торкаючись всіх сфер його функціонування.

Прогрес реформування державного управління багато в чому залежить від окремо взятої особистості, яка формує імідж управління в цілому. Це, передусім, особистість, яка, спираючись на власний життєвий досвід має свою сформовану систему цінностей.

Ключові слова: реформування державного управління, цінності, система цінностей, соціальний досвід, людські ресурси.

Lien T. V. The role of valid personality orientations in the process of public administration reform in Ukraine

The content and goals of the state consist, first of all, in contributing to the material and spiritual development of society. It is extremely necessary, for the successful achievement of goals, to study the internal state of society, to pay attention to the problems that concern it, because society itself is a real and actual source of shaping the direction of the movement of state administration.

The validity and effectiveness of the goals of state administration are determined by their dependence on certain resources and their availability. Human resources are of particular importance.

In this article, we will consider the personality as a resource, its value orientation in the process of public administration reform.

The transition to real democracy involves changing the mechanisms of goal determination in public administration, providing it with elements of a rational, objectively determined nature.

Goals are determined through the activity of the political system, and thus are a subjective imprint of the objective. By objective, it is meant that the goals of state administration are born and should be born "from below" – a movement from the needs and interests of people united in the state.

In today's conditions, the problem of worldview reassessment of the values of society as a whole, which cannot but affect the formation of value orientations of the individual in particular, is becoming urgent. This is a mutually determined process, because changes at the level of the individual worldview have their own continuation and impact on the life of society, affecting all spheres of its functioning.

The progress of public administration reform depends to a large extent on the individual personality that forms the image of the manager as a whole. This is, first of all, a person who, based on his own life experience, has his own formed system of values.

Key words: public administration reform, values, value system, social experience, human resources.

Постановка проблеми. Реформування державного управління в Україні, має на меті побудову сучасної, цифрової та сервісно-орієнтованої держави. Реформа передбачає формування ефективної системи державного управління, що здатна виробляти і реалізовувати цілісну державну політику, спрямовану на потреби громадян, сталий суспільний розвиток та адекватне реагування на внутрішні і зовнішні виклики [1].

Країни з високим рівнем розвитку державного управління надають сприятливі умови для розвитку бізнесу, рівень бідності знижується, громадяни отримують якісні державні послуги. Дуже важливим є акцент на тому, процес прийняття рішень владою, враховує думку громадськості. Це є основою партнерства, яка являє собою необхідну умову розвитку та становлення демократичного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переваги реформування державного управління можна визначити наступними позиціями:

– Для громадян: якісні і зручні державні послуги; зниження корупції; скорочення бюрократії; відкрите спілкування з державою; захист прав та інтересів.

– Для бізнесу: єдині прозорі та справедливі правила; партнерські стосунки з державою; збільшення інвестицій; сприятливий діловий клімат; зниження корупції та бюрократії.

– Для представників уряду: можливість внесення реальних змін.

– Професійний розвиток; гідні умови праці; скорочення бюрократії [1].

Перехід до реальної демократії передбачає зміну механізмів визначення мети в державному управлінні, надання їй елементів раціонального, об'єктивно детермінованого характеру.

Цілі визначаються через діяльність політичної системи, і таким чином є суб'єктивним відбитком об'єктивного. Під об'єктивним мається на увазі, що цілі державного управління народжуються і мають народжуватись «знизу» – рух від потреб та інтересів людей, об'єднаних у державу [2].

Зміст і цілі держави полягають, передусім у тому, щоб сприяти матеріальному і духовному розвитку суспільства. Вкрай необхідно, для успішного досягнення мети досліджувати внутрішній стан суспільства, зважати на проблеми, що його турбують, адже саме суспільство є справжнім і актуальним джерелом формування цілей державного управління.

Окрім того, обґрунтованість і дієвість цілей державного управління визначаються їх залежністю від певних ресурсів і забезпеченості ними. Особливе значення мають людські ресурси [2].

Постановка завдання. В даній статті ми розглянемо як ресурс особистість, її ціннісну орієнтацію у процесі реформування державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прогрес реформування державного управління багато в чому залежить від окремо взятої особистості, яка формує імідж управлінця в цілому. Це, передусім особистість, яка, спираючись на власний життєвий досвід має свою сформовану систему цінностей.

Існує багато вітчизняних досліджень у сфері формування цінносних орієнтацій державних службовців, серед яких можемо виділити таких науковців, як Т. Василевська, В. Саламатов, Г. Марушевський, В. Козаков, Л. Литвинова та

багато інших. На нашу думку, задля забезпечення успішної реалізації процесу реформування, потрібно розширити дослідження від формування суто професійних цінностей до загальнолюдських.

В умовах сьогодення актуальною стає проблема світоглядної переоцінки цінностей суспільства в цілому, що не може не позначитися на формуванні ціннісних орієнтацій особистості зокрема. Це є взаємообумовлений процес, адже зміни на рівні світогляду індивідуальному, – мають своє продовження та вплив на життєдіяльність суспільства, торкаючись всіх сфер його функціонування.

В складні для нашої країни часи, суспільство зазнало істотних ціннісних зрушень через руйнування існуючої впродовж тривалого часу ціннісної системи.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства, відбувається складний процес переоцінки особистістю структури цінностей, їх змісту. У межах нової соціально-економічної парадигми розвитку суспільства на перший план виходять особистісні потреби й інтереси, що стимулює як творчу активність громадян, так і сприяє підвищенню егоцентричних настроїв.

Засвоєння особистістю цінностей суспільства і формування ціннісних орієнтацій залежить від багатьох чинників, серед яких: культура, традиції, політичний, соціальний і економічний стан в країні, особливості особистісного розвитку. При цьому на кожному етапі розвитку можуть домінувати як суспільні, так і особистісні цінності.

Поняття «цінності» тлумачиться і як значущі для особистості предмети, явища, події тощо (Р. Перрі, М.Хайдеггер, М. Каган, Н. Журавльова, Л. Баєва, Л. Титаренко та ін.). Так, цінність розглядається як предмет, що має певну користь і здатний задовольнити ті чи інші потреби (А. Маслоу); як ідеал, до якого прагне людина (Е. Фромм, Г. Лотце, Ю. Шрейдер); як норма, якої варто дотримуватися (О. Краєва, Л. Орбан та ін.) тощо. Виокремлюють цінності об'єктивні (природні явища, матеріальні предмети, суспільні відносини) та суб'єктивні (ідеали, настанови, орієнтації, оцінки), загальнолюдські, суспільні, політичні, особистісні, екзистенціальні. Ці трактування відображають певні особливості цінностей [3].

Сучасна аксіологія виходить з того, що цінність – це поняття, яке вказує на суспільне або особистісне значення явищ чи подій. Таких висновків дійшли сучасні українські дослідники проблем аксіології В. Андрущенко, В. Бабкін, О. Бабкіна, В. Бакіров, В. Горбатенко, І. Кресіна, І. Курас, Ю. Левенець, О. Майборода, М. Михальченко, М. Мокляк, В. Москаленко, М. Панчук, М. Попович, П. Сліпець, Ю. Шемшученко, Г. Щедрова та інших. На думку Ю. Шайгородського, є ще одна ознака цінностей, що надає їм особливого значення. Він вважає, що цінності – своєрідний культурний „код” [4]. Специфічність його зумовлена тим, що кожна культура породжує свою, лише їй одній притаманну систему цінностей. Цей „код” забезпечує процес культурної ідентифікації особистості, народу, нації, розвитку національної свідомості. Ціннісна “система ідентифікації” зберігає націю як носія унікального, самобутнього, лише їй притаманного [4].

Національно-культурна особливість ціннісної системи значною мірою зумовлює і особливості національної психології. Вибудовування ієрархії національних цінностей відбувалося віками, обумовлена історією нашого суспільства, зазнавала корегувань через зміну ціннісних норм і настанов залежно від часу, історичних подій [3].

Зароджуючись у повсякденній свідомості, ціннісне ставлення залишається надбанням особистості і виконує свої життєво-орієнтаційні функції в управлінні її поведінкою, впливає на світосприйняття та світовідчуття. Тут мова йде про

особистісну оцінку, яка є відображенням позиції особистості у системі суспільних відносин, характером її потреб та їх задоволенням, інтересів, ідеалів, виявом її прагнень. Ціннісне ставлення суб'єкта до навколишнього світу обумовлено орієнтацією людини на інших, на суспільство в цілому, на вироблені суспільством ідеали, погляди, уявлення і норми, які панують в ньому. Цінності особистості – це не тільки відображення матеріальних і духовних цінностей певного суспільства у свідомості індивіда. Цінностями особистості можуть бути навіть такі, що на перший погляд є неприбутими відносно компонентів середовища індивіда. Отже, цінності особистості не є просто вибором ціннісної варіації суспільства, в разі, якщо під вибором розуміти обмежений список цінностей або їх іншу ієрархічну структуру. Цінності особистості, в такому випадку, є конкретизацією цінностей суспільства. Проте вид конкретизації і її ступінь залежать, в однаковій мірі, як від позиції особистості в соціальній системі, так і від рівня її розвитку, її соціального досвіду [3].

Особистість сприймає соціальний досвід в достатній мірі вибірково. Індивідуальне життя людини має певну об'єктивну детермінацію. Це визначає, по-перше, той очевидний факт, що людина здійснює своє життя в конкретну історичну епоху, в певному соціальному і життєвому просторі, належить до певної соціальної групи, є вихідцем з конкретної сім'ї зі своїми стосунками, міфами, традиціями та нормами поведінки тощо. Все це зумовлює весь процес її самовизначення і життєдіяльності [5].

В індивідуальній свідомості функцію життєвого орієнтира виконують цінності. Аналіз відношення цінностей і цілей підтверджує, що цінність – це «звичай регулятор більш високого рівня, ніж конкретні цілі дій... Цінності спрямовують функціонування самих цілей. У той же час за певних умов можуть відбуватися взаємопереходи між основними цілями діяльності й цінностями» [6, с. 223]. Діалектична єдність цілей і цінностей саме й полягає в життєвих цілях особистості, що зберігають якості і функції цілей діяльності та одночасно є цінностями людини.

Таке трактування цінностей перегукується з поняттям смислоутворюючих мотивів, яке можна дослідити у працях О. Леонтьєва. Проте, є і різниця: мотиви співвідносяться з діяльністю, а цілі – з життєдіяльністю в цілому [6].

Сьогодні, життєдіяльність особистості ускладнена процесами, що відбуваються в країні, зокрема. Труднощі та перешкоди ставлять людину у вкрай невизначені ситуації, коли не може бути готових рішень, які приймаються на основі засвоєння вже підготовлених знань, умінь та навичок. Перед сучасною особистістю стоїть виклик: потрібно вирішувати кожну життєву ситуацію творчо, самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність.

В період трансформації суспільних процесів загострюється проблема життєвих цінностей людини. Це відбувається через те, що в динамічному соціальному русі виникає небезпека втрати цінностей, які до того панували в суспільстві, і перед особистістю постає необхідність залишати одні цінності та відмовлятися від інших.

Проблема вибору життєвих цінностей може обернутися трагедією не тільки для окремої особистості, але й для великих мас людей: душевний неспокій може перерости в глибоку духовну кризу [5].

Справжнім викликом сьогодення, для особистості, що понад рік живе в країні в умовах військового стану є усвідомлення своїх життєвих цінностей. Людина має спостерігати, аналізувати, вносити пропозиції, відповідати за ухвалені рішення та вміти долати конфлікти й суперечності, як внутрішні, так і зовнішні.

Для підтримки принципів реформування в сфері державного управління, особистість має прийняти культуру, етичні норми, багатокритерійну установку розв'язання завдань. Свобода вибору і, в той же час, відповідальність людини є суб'єктивною складовою реформування державного управління.

Висновки. З метою ефективності процесу реформування державного управління, в контексті проаналізованої проблеми, важливо визначати та враховувати цінності, які є важливими для суспільства та громадян, які є і споживачами кінцевого продукту реформування, і тими, хто безпосередньо бере участь у цьому процесі. Адже, моральний обов'язок кожного полягає в тому, щоб власна діяльність сприяла прогресу суспільства у всіх сферах життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Офіс реформ: Реформа державного управління. URL: <https://rdo.in.ua/direction/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (дата звернення 10.08.2023)
2. Венгер О.М. Цінності та «дерево цілей» публічного адміністрування: монографія. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/monodrupradmin_161.pdf
3. Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін. *Соціальна психологія*. 2009. № 3. С. 86–94.
4. Шайгородський Ю. Ціннісний конструкт міжкультурної комунікації. *Український соціум*. 2002. № 1. С. 41–48.
5. Лень Т.В. Формування особистості в умовах розбудови громадянського суспільства. *Юридичний бюлетень*. 2016. № 2. С. 15–24.
6. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. *Український центр політичного менеджменту*. 2012. № 1. С. 219–228.

REFERENCES:

1. Ofis reform: Reforma derzhavnogo upravlinnya [Office of reforms: Public administration reform]. URL: <https://rdo.in.ua/direction/reforma-derzhavnogo-upravlinnya> (data zvernennya 10.08.2023) [in Ukrainian].
2. Venger O.M. Cinnosti ta "derevo cilej" publicznego administruvannya: monografiya [Values and the "objective tree" of public administration]. Monograph. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/monodrupradmin_161.pdf [in Ukrainian].
3. Shajgorods'ky`j Yu. (2009). Cinnisni transformaciyi v period suspil'ny`x zmin. [The value construct of intercultural communication]. *Social Psychology*, 3, 86–94 [in Ukrainian].
4. Shajgorods'ky`j Yu. (2002). Cinnisny`j konstrukt mizhkul`turnoyi komunikaciyi. [The value construct of intercultural communication]. *Ukrainian society*, 1, 41–48 [in Ukrainian].
5. Lyen` T.V. (2016) Formuvannya osoby`stosti v umovax rozbudovy` gromadyans`kogo suspil`stva. [The formation of personality in the conditions of the development of civil society]. *Legal bulletin*, 2, 15–24 [in Ukrainian].
6. Shajgorods'ky`j Yu. (2012) Cinnosti yak determinanty` suspil`nogo rozvy`tku. [Values as determinants of social development]. *Ukrainian Center of Political Management*, 1, 219–228 [in Ukrainian].

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.3>

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ – ПРОБЛЕМИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ПОШУКУ НОВИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ

Царук В. В. – аспірант кафедри регіоналістики і туризму Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID: 0000-0001-5847-8363

У статті здійснюється аналіз ситуації на туристичному ринку України в умовах воєнного стану та наслідки впливу російсько-української війни на світовий туристичний ринок. Здійснено розгляд питання впливу безпекових факторів на відновлення в'їзного та внутрішнього туризму та окреслено основні проблеми, які можуть постати перед суб'єктами туристичної діяльності у післявоєнний період. Туризм сьогодні розглядається як один з головних драйверів післявоєнного відновлення України. Але швидкість відновлення туризму в Україні залежатиме у першу чергу від вирішення цілої низки безпекових та інфраструктурних питань. У статті виокремлено ті види туризму (діловий, екологічний, гастрономічний), на які варто звернути першочергову увагу у процесі післявоєнного відновлення туристичної сфери України.

У роботі проводиться огляд туристичних напрямів, які зазнали найбільшого негативного впливу від наслідків російсько-української війни. Зокрема, аналізуються статистичні дані щодо кількості прибуттів туристів з Росії та України в окремі країни Євросоюзу до війни та під час неї. Проводиться аналіз процесів диверсифікації туристичних потоків, які протікають у країнах південної Європи (Кіпр, Греція).

У статті розглядається питання поступового переходу України на нові моделі управління туристичною сферою. Зокрема, йдеться про створення маркетингових організацій з управління туристичними дестинаціями – у вигляді регіональних та локальних туристичних організацій з управління дестинаціями (ДМО). Подібні організації вже давно успішно функціонують у більшості країн Європейського Союзу. Зроблено висновок, що лише запровадження нових моделей управління туристичною сферою, що засновані на принципах державно-приватного партнерства, зможуть призвести до швидкого відновлення туризму в Україні.

Ключові слова: управління туристичною сферою України, відновлення, локальні та регіональні туристичні організації, безпека туризму.

Tsaruk V. V. Tourism in Ukraine under military law – problems of recovery and finding new management models

The article analyzes the situation on the tourist market of Ukraine in the conditions of military law and the consequences of the impact of the Russian-Ukrainian war on the world tourist market. The issue of the influence of security factors on the recovery of inbound and domestic tourism has been considered, and the main problems that may be faced by subjects of tourism activity in the post-war period have been outlined. Today, tourism is considered as one of the main drivers of the post-war recovery of Ukraine. But the speed of recovery of tourism in Ukraine will depend primarily on solving a number of security and infrastructure issues. The article singles out those types of tourism (business, ecological, gastronomic) that should be given primary attention in the process of post-war restoration of the tourism sphere of Ukraine.

The study reviews the travel destinations that were most negatively affected by the consequences of the Russian-Ukrainian war. In particular, statistical data on the number of tourist arrivals from Russia and Ukraine to individual countries of the European Union before and during the war are analyzed. The analysis of the processes of diversification of tourist flows, which can be traced in the countries of southern Europe (Cyprus, Greece), is carried out.

The article examines the issue of Ukraine's gradual transition to new models of management of the domestic tourism sphere. In particular, it is about the creation of marketing organizations for the management of tourist destinations – in the form of regional and local tourism organizations for the management of destinations (DMO). Similar organizations have been working successfully in most countries of the European Union for a long time. It was concluded that only the introduction of new models of management of the tourism sphere, based on the principles of public-private partnership, will be able to lead to a rapid recovery of tourism in Ukraine.

Key words: *management of the tourism industry of Ukraine, recovery, local and regional tourism organizations, tourism safety.*

Постановка проблеми. Світовий туризм, подолавши глобальну кризу, пов'язану з пандемією Covid-19, почав швидко відновлення. Протягом 2022 року у більшості країн були зняті останні обмежувальні заходи, що заважали стрімкому розвитку туристичних обмінів. Зокрема, наприкінці минулого року зняв заборону на виїзд закордон найбільший світовий постачальник іноземних туристів Китайська Народна Республіка.

Ще більшого негативного впливу від російського вторгнення зазнав вітчизняний туристичний ринок, який почав відновлюватися від катастрофічного падіння лише на початку 2023 року.

Згідно з даними Державного агентства з розвитку туризму України (ДАРТ), надходження до держбюджету від суб'єктів господарювання у туристичній галузі у 2022 році скоротилися майже на 31%, при цьому країна через військові дії втратила увесь в'їзний турпотік [1].

Найбільшими викликами для туристичної сфери України під час військового стану стали: складна безпекова ситуація, закриття повітряного простору, порушена транспортна логістика, виїзд значної кількості громадян закордон у якості біженців, а також практично цілковита відсутність в'їзного туризму.

Як відреагував світовий туристичний ринок на російсько-українську війну, якими можуть бути основні напрями відновлення туризму в Україні та які особливості нової моделі управління туристичною сферою України – ці питання ми намагаємось розкрити у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями та аналізом втрат світового та вітчизняного туристичного ринків від російської агресії в Україну займається чимала кількість як вітчизняних та іноземних науковців, так і авторитетних міжнародних організацій. Зокрема, серед останніх виділяються такі інституції як Всесвітня Рада з подорожей і туризму (WTTC) та Всесвітня туристська організація (UNWTO). Кожен півроку UNWTO випускає аналітичне дослідження про стан світового туристичного ринку «Барометр ЮНВТО» (Barometer UNWTO), де в кількох останніх випусках докладно аналізується не лише вплив війни на світові туристичні потоки, але й піднімається питання залежності вартості відпочинку від здорожчання енергоносіїв через санкційну політику Євросоюзу проти росії [2].

Вітчизняні науковці уже через 3–4 місяці після російського вторгнення в Україну почали активну роботу над аналізом стану туристичного ринку України, оцінкою негативних явищ та змін, яких він зазнав, а також прогнозами та рекомендаціями щодо майбутнього відновлення туризму в Україні.

У дослідженні Зарубіної А., Сірої Е., Демчук Л. йдеться про зміни, які сталися у розвитку внутрішнього туризму та обмеженням, що наклав військовий стан на здійснення туристичної діяльності в Україні [3]. Автори також вказують на нові тенденції в'їзного туризму (так званий евакуаційний туризм), а також аналізують закордонний досвід, зокрема Грузії та Хорватії, щодо відновлення туристичної діяльності після військових конфліктів. Робота Барвінок Н. присвячена аналізу впливу російсько-української війни на внутрішні та міжнародні туристичні потоки в Україні та рекомендації щодо майбутнього відновлення туризму. Авторка приходить висновку, що для післявоєнного відновлення туризму в Україні потрібно буде змінювати державну політику щодо розвитку туризму в Україні та підходи щодо її реалізації [4].

На увагу заслуговує ґрунтовне дослідження львівських науковців Бордун О., Шевчука В., Монастирського В., Лучки О., які намагаються дати рекомендації щодо порятунку туристичного бізнесу України у короткостроковій та довгостроковій перспективі, а також наводять попередні оцінки непрямих втрат українського турбізнесу від війни та можливих потреб на відновлення туристичного сфери України [5]. У роботі проаналізовано зміни у структурі туристичного збору областей України за 5 місяців 2022 року у зв'язку з російським вторгненням в Україну.

Широке коло європейських науковців у своїх роботах намагаються дати прогнозу оцінку наслідків російської агресії на економіку України (у тому числі і на туристичний сектор), а також оцінити збитки окремих секторів економіки Євросоюзу. Зокрема, це простежуються у роботі В. Астров, М. Годсі, Р. Гривсон (Vasily Astrov, Mahdi Ghodsi, Richard Grieveson), де йдеться про збитки та руйнування інфраструктури України та їх вплив на розвиток економіки України. За їх оцінкою на регіони, які тимчасово захоплені, або безпосередньо постраждали від військових дій припадає близько 53% ВВП України, що у короткостроковій перспективі буде негативно впливати на швидкість відновлення економіки країни [6].

Дослідники А. Піо, А. Біт, Р. К. Куо (A. Pio, A. Beath and R. C. Kuo) намагаються оцінити вплив російсько-української війни на інвестиційну політику регіону та дають невтішний прогноз щодо відновлення в'їзного туризму в Україну. За їх оцінками відновлення в'їзного туризму можливе лише після завершення війни в Україні, але для його повноцінного відновлення потрібно буде чекати не один рік після цього [7]. Зважаючи на досвід подібних конфліктів в інших країнах, повноцінне відновлення туризму в Україні буде дуже залежати від безпекової ситуації в регіоні.

Чимало уваги проблемам функціонування туристичного ринку України в умовах воєнного стану, перспективним шляхам відновлення країни, а також аналізу втрат індустрії гостинності України через російське вторгнення приділяють і вітчизняні науковці.

Зокрема, актуальним у плані методології визначення збитків України від російського вторгнення є дослідження Кулика А., який дотримується методології, яку було застосовано щодо країн Близького Сходу – Сирії, Іраку та Сектору Гази [8].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану світового та вітчизняного туристичного ринку у контексті російського вторгнення в Україну, а також надання рекомендацій щодо запровадження нових моделей управління туристичною сферою України у контексті післявоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Втрати світового туризму від російсько-української війни

Всесвітня Туристська Організація (UNWTO), спеціалізована установа ООН, за підсумками 2022 року оцінила загальні втрати доходів світового туристичного ринку у зв'язку з війною в Україні у близько 14 млрд. доларів. Станом на 2020 рік доля українських та російських туристів на світовому туристичному ринку у контексті витрат на міжнародні подорожі склала близько 3% [9].

Європейська туристична комісія (European Travel Commission, ETC), яка об'єднує національні туристичні організації країн Євросоюзу (Україна поновила членство у цій організації у 2022 році), на початку літа 2022 р. провела дослідження настроїв подорожувальників по відношенню до європейського ринку. За його результатами виявилось, що 19% опитаних китайських і 41% японських мандрівників не готові були подорожувати до країн ЄС саме через війну росії проти України [10].

2. Особливості відновлення туризму в Україні

Відновлення туристичної сфери України матиме непросте завдання насамперед щодо вирішення проблем у трьох площинах.

По-перше, це комплекс питань, пов'язаних з організацією безпеки туристів. Тут йдеться не лише про наявність обов'язкового укриття у засобах розміщення, але й ще дотримання правил безпеки туристів під час здійснення екскурсійного обслуговування на туристичному маршруті. Зокрема, уже сьогодні виникає чимало запитань щодо відновлення дуже популярного туристичного маршруту (особливо серед іноземних туристів) до Чорнобильської зони. Аби його знову запуснути потрібно провести чималий обсяг робіт щодо перевірки на відсутність мінної загрози. Така ж проблема присутня скрізь на територіях, які були окупованими.

Друге важливе завдання – це відновлення транспортної інфраструктури та пошкоджених об'єктів туристичного показу (музеїв та історико-культурних пам'яток). Станом на 23 серпня 2023 року ЮНЕСКО офіційно визнала пошкодження 284 об'єктів культурної спадщини України – 120 релігійних об'єктів, 27 музеїв, 104 історико-культурні пам'ятки, що представляють історичну, або художню цінність, а також 19 пам'ятників, 13 бібліотек та 1 архів [11].

І третє, можливо, найважливіше завдання – запровадження нової моделі управління туристичною сферою України як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях. У цьому питанні нам буде корисним досвід багатьох європейських країн, де ці управлінські моделі успішно працюють уже не один рік. Стартом початку майбутньої трансформації вітчизняної туристичної сфери у напрямку до європейських моделей розвитку стане прийняття у другому читанні нової редакції Закону України «Про туризм», який очікує на розгляд у Верховній Раді України.

Блок безпекових питань буде украй важливим для відновлення туристичної сфери України, насамперед для запуску в'їзного туризму. Забезпечення належної безпеки – питання номер один для повернення іноземних туристів в Україну. До початку російського вторгнення у деяких регіонах частка іноземних туристів у загальному туристичному потоці складала від 30% (Київ, Одеса) до 40–45% (Львів, Трускавець). За даними Державної служби розвитку туризму у 2021 році за 7-9 днів перебування в Україні іноземний турист у середньому витратив 929 \$, що значно перевищує витрати вітчизняних відпочивальників [12].

Більшість засобів розміщення повинні мати спеціальні обладнані приміщення для укриття туристів. Міські готелі рівня 4-5* як правило мають підвальні приміщення, багато з яких уже сьогодні переобладнані під укриття. Проблемними залишаються санаторії та курортні готелі, які у переважній більшості не мають відповідних приміщень для використання у якості укриттів. Особливо це стосується тих засобів розміщення, що були введені в експлуатацію за часів незалежної України.

Швидкість відновлення в'їзного туризму в Україну залежатиме не лише від часу, яке займе відновлення авіасполучення, але насамперед від швидкості подолання негативних стереотипів щодо безпечності перебування туристів в Україні. І тут важливу роль відіграватиме індустрія МІСЕ-туризму. Чому саме вона? Як стверджують вітчизняні експерти у сфері гостинності, відновлення ділового туризму в Україні розпочнеться не з організації класичних конференцій, чи форумів, а з проведенням великих бізнес-заходів, організаторами яких виступатимуть наші західні партнери [13]. Це дасть змогу привернути увагу значної іноземної аудиторії до питання безпеки в Україні та стане своєрідним позитивним сигналом для відвідування нашої держави іноземними туристами.

Практично ніхто не сумнівається, що саме туристична сфера буде одним з головних драйверів економічного зростання України у післявоєнний період. Тому важливо вже зараз розпочати роботу над новою концепцією розвитку вітчизняного туризму, яка буде враховувати як безпекові аспекти, так і зміни у основних напрямках туризму в Україні.

Більшу увагу потрібно буде зосередити на розвиток таких видів туризму як гастрономічний та екологічний туризм. Міська гастрокультура українців може привабити значну кількість іноземних туристів, оскільки навіть до початку війни українські ресторани та паби вважалися одними з найконцептуальніших у Європі, а деякі національні страви (український борщ) увійшли до світового Переліку пам'яток нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Більшість екскурсійних маршрутів по Україні так чи інакше акцентують уваги на національній кухні, а гастротуризм є одним з трендів у сучасному світовому туризмі.

У післявоєнний період варто по-новому подивитися і на можливості екологічного туризму. Національні та регіональні природні та ландшафтні парки та заповідники, особливо у західних областях України, можуть стати потенційно цікавими як для внутрішніх, так і іноземних туристів. Звісно, за умови доступної транспортної логістики та наявності сучасних автодоріг до них.

Ще один напрям, про який уже сьогодні дуже багато говорять на різноманітних дискусійних майданчиках – це лікувально-оздоровчий туризм. Дуже актуальним буде питання створення програм реабілітації та психологічного відновлення українців. Програми реабілітації військових, психологічної адаптації громадян з окупованих територій поступово набирають суспільної ваги, а їх актуальність зростає з кожним місяцем. Безумовно, кожна така програма потребуватиме значних державних асигнувань, яких поки що немає у державному бюджеті України. Але вже зараз постає питання щодо розробки таких програм на базі існуючої санаторно-курортної бази України. Приватні санаторії та численні спа-готелі можуть з часом також долучитися до реалізації таких програм, оскільки наявної бази державних оздоровниць надзвичайно мало для задоволення потреб тих, хто потребуватиме такої реабілітації.

3. Безпекові питання – головний фактор відновлення в'їзного туризму в Україні

Чимало європейських науковців розглядають питання безпеки в туризмі як один з найголовніших чинників у питанні конкурентоспроможності країни на світовому туристичному ринку. Зважаючи на уже достатньо розвинений характер туристичних ринків багатьох країн, а також високу конкуренцію, поступово зростають вимоги до туристичних подорожей з боку туристів. Серед цих вимог на сучасному етапі пріоритетною є і безпека маршрутів та DESTИНАЦІЙ для туристів. Фактично зараз безпека перетворюється в один із головних компонентів якості туристичних послуг [14; 45].

Серед сьогоднішніх ризиків, що мають суттєвий вплив на розподіл туристичних потоків, виділяють у першу чергу терористичні загрози, військові конфлікти (зокрема в Україні), високий рівень злочинності, а також природні катаклізми, пов'язані зі змінами клімату. Сербські дослідники Кордич, Живкович, Станкович, Гажич (Kordić N., Živković R., Stanković J., Gajić J), аналізуючи ступінь впливу військових конфліктів на розподіл туристичних потоків у світі, зазначають, що «негативний вплив війни на туризм не обов'язково обмежується фактичною зоною чи періодом, коли триває конфлікт. Здебільшого зниження кількості туристів відбувається через глобальну невизначеність, пов'язану як з невизначеністю

ситуації (до конфлікту), так і з наслідками конкретного інциденту (період після конфлікту)» [15; 3].

Деякі науковці прив'язують формування враження іноземних туристів про рівень безпеки країни до кількості поліцейських на 100 тис. населення, а також суспільно-політичної ситуації у сусідніх країнах. Зокрема, румунські дослідники Михайл Костя, Крістіан-Валентин Хапенчук, Павел Станчу (Mihai Costea, Cristian-Valentin Napenciuc, Pavel Stanciu) зазначають, що на «рівень безпеки Румунії як туристичної дестинації у сприйнятті європейських туристів негативно позначаються події в Україні (сепаратизм на Донбасі та проблеми у Криму), а також політична нестабільність у Молдові» [16; 3].

Згідно опитування вітчизняних туроператорів, що у вересні 2023 року провів Комітет підприємців готельно-туристичної індустрії Торгово-промислової палати України щодо сучасного стану туристичної сфери України, найбільшими проблемами для відновлення в'їзного туризму в Україну у післявоєнний період представники турбізнесу назвали дві найголовніші загрози: питання безпеки туристів в Україні та негативний імідж нашої держави як постконфліктної країни.

Причини, що перешкоджатимуть розвитку в'їзного туризму в Україну (післявоєнний період):

1. Невизначена безпекова ситуація.
2. Негативне сприйняття України у світі як постконфліктної країни.
3. Близькість (в уяві іноземців) туристичних маршрутів до лінії розмежування (фронту).
4. Вартість страхових полісів для іноземних туристів в Україні.
5. Пошкоджена/зруйнована інфраструктура та об'єкти показу.
6. Порушена міжнародна транспортна логістика (відновлення авіасполучення).

(Джерело – Комітет підприємців готельно-туристичної індустрії Торгово-промислової палати України).

З питаннями безпеки буде пов'язаний і відпочинок на морі. Для споживача при виборі готелю, чи апартаментів відтепер визначальним буде не його розміщення на першій, чи другій лінії біля моря і чи є швидкісний інтернет на їх території. Головними питаннями, які вже цього сезону стали дуже актуальними – чи є на території засобів розміщення укриття і чи захищена пляжна берегова лінія від потрапляння мін.

Наприкінці серпня рішенням Одеської ВЦА нарешті було дозволено купання на спеціально обладнаних пляжах Одеської області. Йшлося про наявність укриттів поблизу пляжів та встановлення спеціальних металевих сіток, які б убезпечили потрапляння морських мін до зони морського відпочинку. На жаль, у переважній більшості пляжі Одещини цим нормам не відповідають. Тому для того, аби приймати іноземних туристів, які є досить прискіпливими щодо питань безпеки, нам уже сьогодні потрібно думати над вирішенням цих питань.

4. Нові підходи у післявоєнному управлінні туристичною галуззю України

Для післявоєнного відновлення вітчизняної індустрії гостинності повинні бути вироблені нові підходи щодо управління туристичною галуззю України. Йдеться насамперед про запровадження в Україні нових управлінських моделей, які ґрунтуються на рівноправній співпраці державних органів влади, місцевого бізнесу та професійних і громадських організацій. Йдеться насамперед про створення локальних та регіональних організацій з управління туристичними дестинаціями (ДМО), успішний досвід впровадження яких мають більшість країн Євросоюзу.

В Україні процес змін щодо управління туристичною галуззю розпочався ще влітку 2022 року, коли російські окупанти змушені були відступити з Київської,

Сумської та Чернігівської областей. У липні 2022 року Державне агентство розвитку туризму України повідомило, що створює комісію з розгляду питань щодо функціонування туристичної галузі під час дії воєнного стану [17]. Спочатку передбачалося, що основною функцією Комісії стане розробка положень організаційно-правової форми ДМО та НТО (Національної туристичної організації), а також удосконалення законодавчої та нормативно-правової бази України у сфері туризму. Однак під час війни завдання Комісії довелося змінити, і вона повинна була стати дорадчим органом, який би тимчасово розглядав питання, що стосуються функціонування туристичної галузі того чи іншого регіону під час дії воєнного стану [18].

В умовах дефіциту бюджетних коштів на розвиток туризму в Україні, який однозначно буде присутнім у післявоєнний період, як ніколи актуальним є питання створення регіональних та локальних організацій з управління туристичними дестинаціями (ДМО). Ці організації з управління дестинаціями (напрямами) є складними структурами, які створені на засадах державно-приватного партнерства, і об'єднують державні, громадські та приватні сектори, що зацікавлені у маркетинговому просуванні як регіону у цілому, так і окремих його туристичних продуктів [19].

Спільне управління дестинацією допомагає з одного боку уникнути дублювання зусиль державного і приватного секторів щодо привернення туристів до цієї території, просування її переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках, а з іншого – відкриває нові можливості для організації спільних навчань та підтримки місцевого бізнесу. За офіційними даними, у Польщі станом на липень 2023 року було зареєстровано 120 локальних туристичних організацій, які охоплювали усі воєводства (області) країни [20]. В Україні активний підготовчий процес для створення локальних організацій з маркетингу дестинацій тривав протягом 2020–21 рр. Зокрема, наприкінці 2021 року було анонсовано про початок реалізації в Приазов'ї (Запорізька та Херсонська області) пілотного проекту щодо створення першої в Україні маркетингової організації з управління дестинацією [21]. Її мали створити місцеві органи влади, а фінансуватися така організація повинна була з коштів бюджетів органів місцевої влади (ОТГ), а також донорів проекту. На жаль, російське вторгнення в Україну зупинило цей процес, тому станом на 2023 рік жодної регіональної туристичної організації в Україні так і не було створено.

Сьогодні деякі громади та представники туристичного бізнесу за підтримки Державного агентства розвитку туризму України знову розпочинають процес створення таких організацій. Однією з перших в Україні про намір створення локальної ДМО заявила Ворохтянська громада Івано-Франківської області, яка 4 червня 2023 року підписала спільний меморандум з Івано-Франківською облдержадміністрацією та Державним агентством розвитку туризму щодо створення локальної організації з маркетингу дестинації на території Ворохтянської селищної ради [22]. Серед заявлених цілей майбутньої організації – реалізація маркетингової стратегії для підвищення відвідуваності та привабливості регіону, розвиток туристичної інфраструктури, створення та підтримка туристичних маршрутів та екскурсій, а також збереження та промоція національної культури та традицій, що допоможе залучити туристів до регіону. Серед підписантів меморандуму Туристична рада Ворохтянської громади, до якої входять переважно представники місцевого туристичного бізнесу, що є дуже важливим для становлення та подальшого функціонування організацій з управління туристичними дестинаціями.

За сьогодношньої ситуації, коли у державному бюджеті не передбачені кошти на розвиток туризму в Україні, створення маркетингової структури на засадах державно-приватного партнерства є найкращим варіантом щодо розвитку туристичної сфери на регіональному рівні. Туристичний бізнес у першу чергу зацікавлений у якнайшвидшому відновленні туристичної інфраструктури та у подальшому – активній промоції на закордонних ринках.

Для розвитку туристичної галузі України у післявоєнний період уже сьогодні потрібно розпочинати роботу щодо створення локальних туристичних організацій і в інших регіонах України, де туризм є одним з вагомих складових економічного зростання та зайнятості населення. Також з часом потребуватиме і розробка та прийняття нової Стратегії розвитку туризму в Україні, в основу якої були б закладені нові реалії післявоєнної України.

Висновки. Виходячи з положень дослідження, приходимо до висновку, що у результаті повномасштабного вторгнення росії в Україні значних збитків зазнала не лише індустрія гостинності України, але його наслідки відчув також і європейський туристичний ринок. Деяким країнам Євросоюзу, які були залежні від російського туристичного ринку, у 2022 році змогли успішно диверсифікувати туристичні потоки.

Для післявоєнного відновлення індустрії туризму в Україні важливо змінити підходи щодо управління туристичною сферою на регіональному рівні. Зокрема, потребує вивчення європейська модель управління, яка ґрунтується на функціонуванні маркетингових організацій з управління туристичними дестинаціями (ДМО). Подібні структури зможуть об'єднати бізнес-структури, громадський сектор та органи виконавчої влади, що дозволить більш ефективно використовувати наявні ресурси регіону, чи окремої громади – фінансові, кадрові, природний та історико-культурний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <http://tourism.gov.ua>
2. International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges. (2022) Retrieved from: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>
3. Зарубіна А., Сіра Е., Демчук Л. Особливості туризму в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, 2022 р. № 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>
4. Барвінок Н. В. Перспективи розвитку воєнного туризму на території України після закінчення російсько-української війни. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 18(2). С. 206–217. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12643>
5. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. «Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України і умовах війни». Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2022 р.. Випуск 62. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>
6. Astrov V., Ghodsi M., Grieverson R. and other. Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term. 2022. URL: <https://wiiw.ac.at/russia-s-invasion-of-ukraine-assessment-of-the-humanitarian-economic-and-financial-impact-in-the-short-and-medium-term-dlp-6132.pdf>
7. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. Edited by Michele Ruta. 2022. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37359>
8. Kulik, A. (2022) Assessment of damage to real estate caused by the war. International scientific journal «Education and Science» Retrieved from: <https://msu>

edu.ua/educationandscience/uk/2022/06/05/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-132-2022/?fbclid=IwAR0QpAvEOf-NShmcLa84xKY5x5sk-

9. Всесвітня туристська організація (UNWTO). Режим доступу – <https://www.unwto.org/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>

10. European Travel Commission. Режим доступу – <https://destinet.eu/background>

11. UNESCO. Режим доступу: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>

12. Державне агентство розвитку туризму України. Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2021-roci-v-ukrayini-naybilshe-vitrachali-groshey-turisti-z-oae>

13. Чорний О. «Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни». – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkievremena-v-peredi-proishodit-turizmom-1657645856.html>

14. Голод А. Безпека регіональних туристичних систем: теорія, методологія та проблеми гарантування : монографія / Андрій Голод. Львів : ЛДУФК, 2017. 340 с.

15. Kordić N., Živković R., Stanković J., Gajić J «Safety and Security as factors of tourist destination competitiveness». URL <https://portal.sitcon.singidunum.ac.rs/Media/files/2015/34-38.pdf>

16. Mihai Costea, Cristian-Valentin Napenciuc, Pavel Stanciu. – «Tourist safety and security: a factor of the competitiveness of secondary tourist destinations» – *Revista de turism* 2017 № 23.

17. Інформаційне агентство «Інтерфакс Україна». URL <https://ua.interfax.com.ua/news/general/845741.html>

18. Державне агентство розвитку туризму. URL – www.tourism.gov.ua від 19.07.2022.

19. UNWTO, 2007, A Practical Guide to Tourism Destination Management, Madrid, Spain.

20. Polska Organizacja Turystyczna. URL – <https://www.pot.gov.pl/pl>

21. Туристичний інтернет-портал Zruchno travel. Режим доступу <https://zruchno.travel/News/New/5919?lang=ua>

22. Івано-Франківщина туристична. Режим доступу: <https://iftourism.com/news/article/na-ivano-frankivshchini-pracyuvatimut-nad-stvorennnyam-dmo>

REFERENCES:

1. State Tourism Development Agency of Ukraine. URL: <http://tourism.gov.ua> [in Ukrainian]

2. International tourism consolidates strong recovery amidst growing challenges. (2022) Retrieved from: <https://www.unwto.org/taxonomy/term/347>

3. Zarubina A., Sira E., Demchuk L. (2022) Peculiarities of tourism under martial law. [Economy and society], 41. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-14>

4. Barvinok N. (2022) Development prospects of military tourism on the territory of Ukraine after the end of the Russian-Ukrainian war. [Actual problems of the development of the economy of the region] 18, 206–217. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12643>

5. Bordun O., Shevchuk V., Monastyrskiy V., Luchka O. (2022) Losses and ways of saving the tourism business of Ukraine and war conditions. [Bulletin of Lviv University. The series is economical], 62 <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>

6. Astrov V., Ghodsi M., Grieveson R. and other. (2022) Russia's Invasion of Ukraine: Assessment of the Humanitarian, Economic and Financial Impact in the Short and Medium Term. URL: <https://wiiw.ac.at/russia-s-invasion-of-ukraine-assessment-of-the-humanitarian-economic-and-financial-impact-in-the-short-and-medium-term-dlp-6132.pdf>

7. The Impact of the War in Ukraine on Global Trade and Investment. Edited by Michele Ruta (2022). URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37359>

8. Kulik, A. (2022) Assessment of damage to real estate caused by the war. International scientific journal «Education and Science» Retrieved from: <https://msu.edu.ua/educationandscience/uk/2022/06/05/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-132-2022/?fbclid=IwAR0QpAvEOf-NShmcLa84xKY5x5sk->
  9. UNWTO. <https://www.unwto.org/impact-russian-offensive-in-ukraine-on-tourism>
  10. European Travel Commission. URL: <https://destinet.eu/background>
  11. UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/damaged-cultural-sites-ukraine-verified-unesco>
  12. State Tourism Development Agency of Ukraine. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/u-2021-roci-v-ukrayini-naybilshe-vitrachali-groshey-turisti-z-oae>
  13. Chorny O. “The best times are ahead. What happens to tourism in Ukraine during the war”. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkie-vremena-vperediproishodit-turizmom-1657645856.html>
  14. Golod A. (2017) Safety of regional tourism systems: theory, methodology and guarantee problems; monograph. Lviv.
  15. Kordić N., Živković R., Stanković J., Gajić J «Safety and Security as factors of tourist destination competitiveness». URL <https://portal.sitcon.singidunum.ac.rs/Media/files/2015/34-38.pdf>
  16. Mihai Costea, Cristian-Valentin Hapenciuc, Pavel Stanciu (2017) – “Tourist safety and security: a factor of the competitiveness of secondary tourist destinations” – Revista de turism ,23.
  17. News agency “Interfax-Ukraine”. URL <https://ua.interfax.com.ua/news/general/845741.html>
  18. State Tourism Development Agency of Ukraine. URL: www.tourism.gov.ua [19.07.2022]
  19. UNWTO, 2007, A Practical Guide to Tourism Destination Management, Madrid, Spain.
  20. Polska Organizacja Turystyczna. URL – <https://www.pot.gov.pl/pl>
  21. Travel internet-edition «Zruchno travel» URL: <https://zruchno.travel/News/New/5919?lang=ua>
  22. Ivano-Frankivsk tourist region URL: <https://iftourism.com/news/article/na-ivano-frankivshchini-pracyuvatimut-nad-stvorenyam-dmo>
-

УДК 351.77

DOI <https://doi.org/10.32782/tnv-pub.2023.4.4>

ОСОБЛИВОСТІ ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Шалько М. Н. – кандидат медичних наук,
доцент Класичного приватного університету
ORCID: 0000-0002-0302-9699

В статті розглянуто сучасний етап формування системи охорони здоров'я в Україні, який характеризується специфікою економічних взаємин у кризових умовах. У результаті політики у сфері охорони здоров'я, що проводиться державою, впливають на такі основні положення, як: відносини власності; джерела фінансування; механізми стимулювання виробників та споживачів; контроль якості. Охорона здоров'я дозволяє провести диференціацію типів систем охорони здоров'я за різними ознаками. У зв'язку з домінуючим впливом в розвитку соціальної сфери загалом політичних і громадських чинників, саме це становило основу диференціації систем охорони здоров'я і набуло найбільшого поширення розробки теоретичних підходів і практичних методів. В результаті системи охорони здоров'я можна класифікувати за такими типами: класична; соціалістична; національна; плюралістична; страхова. Окрім політичного та суспільного впливу на систему охорони здоров'я впливають інші чинники. Виявлення суті систем охорони здоров'я дозволило виділити такі типи: утилітарна; комунітарна; ліберальна. Запропоновано диференціацію систем охорони здоров'я за принципом виникнення правових відносин між постачальником медичної послуги та її споживачем. Крім того, домінування тих чи інших факторів довілля дозволило класифікувати систему охорони здоров'я таким чином: державна; страхова; ринкова (приватна). Визначено, що роль держави у формуванні системи охорони здоров'я людини вплинула на виділення наступних типів систем охорони здоров'я: універсалістська; соціального страхування; «Південна модель», де фінансування системи охорони здоров'я здійснюється значною мірою за рахунок коштів, пов'язаних із зайнятістю; інституційна чи соціал-демократична «Скандинавська модель» (Швеція, Данія, Фінляндія), де фінансування охорони здоров'я здійснюється у здебільшого за рахунок прибуткового податку (стягуваного як на національному, так і на місцевому рівні), причому розмір виплачуваної допомоги безпосередньо залежить від заробітку; Континентальна модель (Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Бельгія), де фінансування здійснюється за допомогою відрахувань із фонду заробітної плати та зі спеціальних державних фондів, які становлять приблизно $\frac{1}{4}$ сукупних витрат на охорону здоров'я; Переважно приватна модель (США), де фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок приватних і, значно меншою мірою, державних джерел, причому надання медичної допомоги здійснюється приватними виробниками медичні послуги.

Ключові слова: публічне управління та адміністрування, органи влади, охорона здоров'я, постачальники медичних послуг, виробники медичних послуг.

Shalko M. N. Features of the typology of the state management of the development of the health care system

The article examines the current stage of the formation of the health care system in Ukraine, which is characterized by the specifics of economic relations in crisis conditions. As a result, the policy in the field of health care carried out by the state affects such basic provisions as: property relations; funding sources; mechanisms for stimulating producers and consumers; quality control. Health care allows differentiation of types of health care systems based on various characteristics. In connection with the dominant influence in the development of the social sphere in general, political and public factors, it was this that formed the basis of the differentiation of health care systems and became the most widespread development of theoretical approaches and practical methods. As a result, health care systems can be classified according to the following types: classic; socialist; national; pluralistic; insurance. In addition to political and social influence, other factors affect the health care system. Identifying the essence of health care systems made it possible to distinguish the following types: utilitarian; communal; liberal. The differentiation of health care systems based on the principle of legal relations between the provider of medical services and its consumer is proposed. In addition, the dominance of certain

environmental factors made it possible to classify the health care system as follows: state; insurance; market (private). It was determined that the role of the state in the formation of the human health care system influenced the allocation of the following types of health care systems: universalist; social insurance; "Southern model", where the financing of the health care system is carried out largely at the expense of funds related to employment; institutional or social-democratic "Scandinavian model" (Sweden, Denmark, Finland), where health care is financed mostly through income tax (collected both at the national and local levels), and the amount of assistance paid directly depends on earnings; The continental model (Germany, Austria, France, the Netherlands, Belgium), where financing is carried out with the help of deductions from the wage fund and from special state funds, which make up approximately $\frac{3}{4}$ of the total health care costs; Predominantly a private model (USA), where health care financing is carried out at the expense of private and, to a much lesser extent, public sources, and the provision of medical care is provided by private producers of medical services.

Key words: public management and administration, authorities, health care, providers of medical services, producers of medical services.

Постановка проблеми у загальному вигляді з важливими науковими і практичними завданнями. Кризові явища в економіці вплинули і на функціонування сфери охорони здоров'я. Специфіка сучасного етапу розвитку вітчизняної сфери охорони здоров'я полягає в тому, що при дотриманні єдиної стратегії досягнення планових показників розвитку галузі, як і раніше, залишаються невирішеними проблеми кадрового забезпечення, а також якості наданих медичних послуг, що за відсутності державного фінансування робить неефективними програми, що реалізуються на державному рівні. та проекти.

Глобальний масштаб змін, що відбуваються в країні, вимагає розгляду охорони здоров'я як сфери послуг з пропозицією узагальнюючих методів її управління при обліку ринкових перетворень.

Сфера послуг охорони здоров'я включає різні галузі не тільки пов'язані з медичними послугами, а й з профілактичними – це сфера фізичної культури та спорту, лікувального туризму, екологічна діяльність по боротьбі із забрудненнями навколишнього середовища, фармацевтична галузь, освіта у сфері охорони здоров'я та інші.

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), система охорони здоров'я — це сукупність усіх організацій, інститутів і ресурсів, головною метою яких є покращення здоров'я [1, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних особливостей державного управління розвитком системи охорони здоров'я зробили вітчизняні вчені в галузі державного управління: В. М. Бабаєв, М. В. Пітцик, В. С. Куйбіда, А. Д. Лазор, О. Ю. Оболенський, С. Є. Саханенко, Ю. П. Шаров та інші.

Мета статті полягає в дослідженні особливостей типології державного управління розвитком системи охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасний етап формування системи охорони здоров'я в Україні характеризується специфікою економічних взаємин у кризових умовах. У результаті політика у сфері охорони здоров'я, що проводиться державою, впливають на такі основні положення, як:

- відносини власності;
- джерела фінансування;
- механізми стимулювання виробників та споживачів;
- контроль якості.

Охорона здоров'я дозволяє провести диференціацію типів систем охорони здоров'я за різними ознаками. У зв'язку з домінуючим впливом в розвитку соціальної сфери загалом політичних і громадських чинників, саме це становило основу диференціації систем охорони здоров'я і набуло найбільшого поширення розробки теоретичних підходів і практичних методів. В результаті системи охорони здоров'я можна класифікувати за такими типами:

- класична;
- соціалістична;
- національна;
- плюралістична;
- страхова [2, с. 355].

У цьому слід уточнити, що з класичної системою охорони здоров'я розуміється непорядкована система охорони здоров'я.

Окрім політичного та суспільного впливу на систему охорони здоров'я впливають інші чинники. Виявлення суті систем охорони здоров'я дозволило виділити такі типи:

- утилітарна;
- комунотарна;
- ліберальна [3, с. 157].

Також можлива диференціація систем охорони здоров'я за принципом виникнення правових відносин між постачальником медичної послуги та її споживачем. Крім того, домінування тих чи інших факторів довкілля дозволило класифікувати систему охорони здоров'я таким чином:

- державна;
- страхова;
- ринкова (приватна) [4, с. 218].

У зв'язку з тим, що вивченню цих систем було присвячено значну кількість досліджень, перші дві з них отримали назви на прізвище вченого, який зробив найбільший внесок у дослідження системи. Так, державна система охорони здоров'я пов'язана з ім'ям Вільяма Беверіджа і отримала назву «система Беверіджа», страхова – «Система Бісмарка» [5, с. 148]. Ринкова система охорони здоров'я протиставляється державною. Роль держави у формуванні системи охорони здоров'я людини вплинула на виділення наступних типів систем охорони здоров'я:

- універсалістська;
- соціального страхування;

– «Південна модель». Фінансування системи охорони здоров'я здійснюється значною мірою за рахунок коштів, пов'язаних із зайнятістю. Медичне обслуговування здійснюється державними та приватними медичними установами. Принцип загальної та рівної доступності медичних послуг. Структура фінансування (Іспанія): держава – 15%; роботодавець – 70%; прямі доплати громадян – 15%. (Іспанія, Греція, Португалія);

– інституційна чи соціал-демократична «Скандинавська модель» (Швеція, Данія, Фінляндія). Фінансування охорони здоров'я здійснюється у здебільшого за рахунок прибуткового податку (стягуваного як на національному, так і на місцевому рівні), причому розмір виплачуваної допомоги безпосередньо залежить від заробітку. Медичні послуги надаються як державними, і приватними медичними організаціями. Доступність та висока якість медичного обслуговування, створення рівних всім передумов збереження здоров'я. Здійснюється національне регулювання охорони здоров'я. Структура фінансування (Швеція): держава – 71%;

роботодавець – 18,4%; страхові внески громадян – 2%; прямі доплати громадян – 8,6%. Разом приватні кошти громадян, у структурі фінансування – 10,6%. Скандинавська модель охорони здоров'я має набір виразних особливостей. За доступність кожного мешканця відповідної галузі до медичного обслуговування (безкоштовне або частково оплачуване) відповідають обласні Ради. Ці Ради є власниками клінік, медичних центрів; вони виступають у ролі роботодавців для більшості медичних працівників. Значну частку витрат на медичну допомогу несе держава, проте близько 10% послуг сплачує саме населення. При покупці ліків, призначених лікарем, медична страховка повертає хворому від 50 до 100 % витрат.

– Континентальна модель (Німеччина, Австрія, Франція, Нідерланди, Бельгія). Фінансування здійснюється за допомогою відрахувань із фонду заробітної плати та зі спеціальних державних фондів, які становлять приблизно $\frac{3}{4}$ сукупних витрат на охорону здоров'я. У основі соціально-страхова модель. Структура фінансування (Німеччина): держава – 14,2%; роботодавець – 72,5%; страхові внески громадян – 6,4%; прямі доплати громадян – 6,9%. Разом приватні кошти громадян у структурі фінансування – 13,3%. У Німеччині майже 1200 страхових лікарняних кас охоплюють своєю допомогою 88% населення. У здебільшого ці каси фінансуються за рахунок коштів працюючих та роботодавців. Принцип солідарної оплати медичного страхування. Кожен громадянин має право отримати медичне страхування, причому страховий внесок не може бути підвищений через поганий стан здоров'я пацієнта. Щомісячний страховий внесок становить середньому 12,8% від фонду оплати праці. Цей внесок оплачується рівними частками працюючими та роботодавцями. Страхові внески за пенсіонерів вносяться пенсійним страхуванням та самими пенсіонерами. Страхування безробітних здійснюється федеральним відомством з працевлаштування. Кожен застрахований, а також члени його сім'ї мають можливість обирати лікаря та отримувати необхідну медичну допомогу, включаючи амбулаторне та стаціонарне лікування, лікарські засоби тощо. Недолік моделі: вимагає значного бюрократичного апарату щодо дуже складних розрахунків із медичними організаціями. Континентальна модель може ефективно функціонувати тільки в країні із високим рівнем національного доходу.

– Універсалістська модель (Англія, Ірландія) Національна система охорони здоров'я, що фінансується у значній частині за рахунок загального оподаткування. Тобто основу – державно-бюджетна модель. Медичне обслуговування здійснюється в основному державні медичні установи (лікарні) найманими службовцями чи залученими за договором працівниками (первинна медична допомога, стоматологія, фармацевти). Пріоритет первинної медикосанітарної допомоги. Висока частка лікарів загальної практики, що надає допомогу значній частині населення. Структура фінансування (Англія): держава – 78%; роботодавець – 10%; страхові внески громадян – 3,8%; прямі доплати громадян – 8,2%. Разом приватні кошти громадян, у структурі фінансування – 12%. До переваг універсалістської моделі відносять: – державний характер фінансування здоров'я охорони; – державне регулювання регіональних бюджетів охорони здоров'я шляхом перерозподілу фінансових ресурсів із регіонів із вищим рівнем життя в регіонах з нижчим рівнем життя; – відносно невисокі (порівняно з іншими країнами) витрати на охорону здоров'я забезпечують високі показники стану здоров'я населення; – диференційована система оплати праці лікарів загальної практики в залежності від чисельності та структури населення території, що обслуговується;

– Переважно приватна модель (США) Фінансування охорони здоров'я здійснюється за рахунок приватних і, значно меншою мірою, державних джерел, причому

надання медичної допомоги здійснюється приватними виробниками медичні послуги. Застосовуються два типи приватного медичного страхування: індивідуальне та групове. У останньому випадку підприємець та всі його співробітники набувають єдиного страхового полісу. З федерального бюджету, бюджетів штатів, місцевих органів управління фінансуються програми «MediCare» (Медікер) та «Medicaid» (Медікейд). Структура фінансування (США): державні програми – 42%; приватні джерела – 4%; приватне страхування – 33%; прямі доплати громадян – 21%. Разом приватні кошти громадян у структурі фінансування – 58%. Державна програма «MediCare» – передбачає обов'язкове медичне страхування людей старше 65 років у разі госпіталізації. Друга частина програми передбачає додаткове добровільне страхування за умовами якого держава покриває 80% вартості лікування, а решта 20% – самі пацієнти. Державна програма «Medicaid» – безкоштовна медична допомога надається нужденним сім'ям із дітьми, інвалідам. За програмою «Медікейд» розподіл між штатами федерального бюджету охорона здоров'я відбувається у зворотній пропорційній залежності від доходу душу населення штаті. Цікаво, що для американської моделі охорони здоров'я характерні високі темпи зростання рівня витрат на охорону здоров'я, які часто не відповідають темпам зростання та рівня якості медичних послуг. Як слідство, за найбільших у світі витрат на охорону здоров'я, результуючі показники здоров'я населення США відстають від показників інших економічно розвинених країн, що свідчить про низьку ефективність системи охорони здоров'я, що склалася.

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень в даному напрямку. Вибір тієї чи іншої системи надання послуг охорони здоров'я в рамках однієї з груп обмежений самим угрупованням і не дозволяє всебічно враховувати фактори, що впливають на формування національної системи охорони здоров'я. У зв'язку з цим, необхідна індивідуалізація при виборі вітчизняної системи надання послуг охорони здоров'я, в основу якої мають бути покладені основоположні принципи розвитку соціальної сфери в цілому.

Сучасний стан розвитку систем надання послуг охорони здоров'я свідчить про те, що в основу їхньої класифікації має бути покладено принцип фінансового забезпечення. Зазначимо у зв'язку з цим, що для кожної країни властивий індивідуальний шлях економічного розвитку, що накладає певні вимоги до розвитку формованих систем. Розвиток системи надання послуг охорона здоров'я регламентується правовими нормами, що затверджуються на державний рівень управління. Цими ж документами встановлюються граничні розміри бюджетного та позабюджетного фінансування сфери охорони здоров'я на певний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лібанова Е.М., Гладун О.М., Лісогор Л.С., Ткаченко Л.Г., Ковтун Н.В. Вимірювання якості життя в Україні. Київ, 2013. 48 с.
2. Марова С.Ф., Вовк С.М. Участь приватного сектору в капіталі державних установ охорони здоров'я. Молодий вчений. 2017. № 7. С. 352–356.
3. Ліфінцев О.В. Принципи здійснення контролю у сфері охорони здоров'я. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 3–2. Т. 1. С. 156–159.
4. Надок З.О., Сенюк Ю.І. Сучасна державна політика у сфері охорони здоров'я: аналіз реформування системи. Право та державне управління, 2020. № 2. С. 211–220. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2020/34.pdf (дата звернення: 10.01.2023).
5. Савчин М.В. Психічне та особистісне здоров'я громадян як чинник національної безпеки. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. Психологічна. 2012. № 2. С. 142–150.

REFERENCES:

1. Libanova, E.M., Hladun, O.M., Lisohor, L.S., Tkachenko, L.H. & Kovtun, N.V. (2013). Vymiriuvannia iakosti zhyttia v Ukraini. Kyiv [in Ukrainian].
  2. Marova, S.F & Vovk, S.M. (2017). Uchast' pryvatnoho sektoru v kapitali derzhavnykh ustanov okhorony zdorov'ia [Private sector participation in the capital of public health institutions]. *Molodyj vchenyj* [Young scientist], 7, 357.
  3. Lifintsev, O.V. (2015). Pryntsypy zdijsnennia kontroliu u sferi okhorony zdorov'ia [Principles of health control]. *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya Yurydychni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Legal Sciences Series], 3–2 (1), 156–159 [in Ukrainian].
  4. Nadiuk, Z.O. & Seniuk, Yu.I. (2020). Suchasna derzhavna polityka u sferi okhorony zdorov'ia: analiz reformuvannia systemy [Modern public health policy: an analysis of system reform]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia* [Law and public administration], 2, 211–220. Retrieved from: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2020/34.pdf.
  5. Savchyn, M.V. (2012). Psykhichne ta osobystisne zdorov'ia hromadian iak chynnyk natsional'noi bezpeky [Mental and personal health of citizens as a factor of national security]. *Nauk. visn. L'viv. derzh. un-tu vnutr. sprav. Ser. Psykholohichna* [Scientific Bulletin of Lviv. state un-tu vnutr. affairs. Ser. Psychological], 2, 142–150 [in Ukrainian].
-

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Дика О. С., Наумчук К. М., Тростенюк Т. М.	3	Царук В. В.	15
Лень Т. В.	10	Шалько М. Н.	25

ЗМІСТ

Дика О. С., Наумчук К. М., Тростенюк Т. М. Економічна безпека України в умовах впливу корупції.....	3
Лень Т. В. Роль ціннісних орієнтацій особистості у процесі реформування державного управління в Україні.....	10
Царук В. В. Туризм в Україні в умовах воєнного стану – проблеми відновлення та пошуку нових моделей управління.....	15
Шалько М. Н. Особливості типології державного управління розвитком системи охорони здоров'я.....	25

CONTENTS

Dyka O. S., Naumchuk K. M., Trosteniuk T. M. Economic security of Ukraine under the influence of corruption.....	3
Lien T. V. The role of valid personality orientations in the process of public administration reform in Ukraine.....	10
Tsaruk V. V. Tourism in Ukraine under military law – problems of recovery and finding new management models.....	15
Shalko M. N. Features of the typology of the state management of the development of the health care system.....	25

Таврійський науковий вісник

Випуск 4

Публічне управління та адміністрування

Комп'ютерна верстка Михальченко М.С.

Підписано до друку 09.10.2023 р.

Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Замовлення № 1023/647. Умовн. друк. арк. 3,95.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.